

Мирослава Богданівна ГАРІЄВСЬКА,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
rmtyrosia@ukr.net

УДК 347.986

ДО ПИТАННЯ ОБСЯГУ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розглянута правова природа дискреційних повноважень суду при розгляді цивільних справ у суді першої інстанції. Визначено, що завданнями дискреційних повноважень є досягнення оптимальної організації судового розгляду справи й оцінка доцільності проведення процесуальних дій, підвищення ефективності діяльності суду з метою забезпечення захисту прав і свобод людини й громадянина. Проаналізовано норми Цивільного процесуального кодексу України та визначено, що при наділенні дискреційними повноваженнями законодавцем використовуються різноманітні мовні конструкції, такі як: «суд може», «суд має право», «визнається судом». Обґрунтовано, що для реалізації судом дискреційних повноважень переважно вимагається вчинення ініціативних дій особами, які беруть участь у справі. З аналізу відносно визначених норм можна зробити висновок про те, що не в усіх випадках вчинення процесуальної дії на розсуд суду є можливим закріплювати мотиви, якими керувався суд у письмовій формі. Розглянуто ознаки дискреційних повноважень суду, якими слід вважати визначення нормами цивільного процесуального права, вчинення конкретної процесуальної дії із застосуванням власного розсуду, вмотивованість вибору варіанта процесуальної поведінки суду, об'єктивованість дискреційного повноваження у визна-

ченій законом формі. Проаналізовано судову практику з питань реалізації дискреційних повноважень суду при вчиненні конкретних процесуальних дій. Зроблено висновок, що в певних випадках суди помилково відносять вчинення певної процесуальної дії до дискреційних повноважень суду. Виділено обсяг дискреційних повноважень суду при розгляді цивільних справ у суді першої інстанції згідно з чинним цивільним процесуальним законодавством за ознаками мовного виразу в нормі цивільного процесуального права, підстав, умов та ініціативи реалізації дискреційних повноважень.

Ключові слова: суд, дискреційні повноваження, цивільні справи, особи, які беруть участь у справі.

У зв'язку з неможливістю визначення усього спектру цивільних процесуальних відносин правовими нормами, наявністю відносно визначених норм, великого значення набувають повноважень суду, які ним конкретизуються, в тому числі з урахуванням обставин цивільної справи, наділяючи таким чином суд можливістю діяти дискреційно.

Стан сучасної наукової розробки проблем дискреційних повноважень суду при розгляді цивільних справ характеризується відсутністю комплексного їх аналізу. Високо оцінюючи дослідження щодо дискреційних повноважень, розсуду та цивільної правосуб'єктності суду таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: Д. Б. Абушенко, В. Г. Антропов, А. Барак, Л. М. Берг, Ю. В. Білоусов, К. В. Гусаров, С. Л. Дегтярьов, Д. Д. Луспеник, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, О. О. Папкова, С. Я. Фурса та ін., — слід визнати, що донині дискреційні повноваження суду під час розгляду та вирішення цивільних справ та вчиненні окремих процесуальних дій у цивільному процесі не знайшли належного та достатнього теоретичного обґрунтування.

Згідно з ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 22, ч. 1 ст. 23 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «... судову владу реалізують професійні судді ... шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур ... Суддя здійснює судочинство в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом» [1]. Із зазначеного вбачається, що дискреційні повноваження суду виникають у якості складової повноважень суду на здійснення правосуддя в цивільному судочинстві. Вчинити певну процесуальну дію на власний розсуд, не маючи на те повноважень, суд не може.

Поза повноваженнями суду дискреція губить будь-який юридичний сенс, оскільки втрачає властивості, що визначають її як державно-правове явище [2, с. 52].

Вчинення будь-якої процесуальної дії неможливе без інтелектуальної складової. Думки, висновки судді, що виникають у нього під час вчинення процесуальної дії, не несуть жодної якості, яка б вирізняла їх специфічними властивостями серед інших юридичних явищ.

При регламентації здійснення правосуддя законодавець фактично не виявляє інтересу до безпосереднього внутрішнього механізму формування і реалізації думок судді щодо вирішення справи (питання), адже у випадку, якщо прийнятий ним судовий акт набере законної сили, внаслідок неоскарження чи залишення без змін при перегляді, припускається, що ці думки ґрунтуються на законі та обставинах справи [2, с. 53].

Закріплення правових конструкцій «суд має право», «суд може» ще не свідчить про наявність у розпорядженні якими-небудь правами в органу судової влади, у такому випадку суду пропонується вибирати найбільш допустимі в конкретному випадку варіанти процесуальних дій для досягнення загальної мети. При цьому наявність варіантів виступає процесуальною гарантією дотримання прав інших учасників процесу [3, с. 316].

При визначенні дискреційних повноважень законодавцем використовуються різноманітні мовні конструкції, такі як: «суд може», «суд має право», «визнається судом». Названі мовні конструкції встановлюють дії суду у формі «дозволу», «уповноваження», «вибору». Причому в переважній більшості випадків надання суду дискреційних повноважень формально не обумовлюється якимись межами. Усе буде залежати від конкретних обставин справи, що визначають необхідність ухвалення конкретного судового рішення для досягнення мети, встановленої законом. На нашу думку, законодавець, наділяючи суд дискреційними повноваженнями, виходить із мети цивільного судочинства, а саме захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Усе буде залежати від ситуації, що визначає необхідність прийняття конкретного рішення для досягнення мети, передбаченої законом. Подібні формулювання найчастіше зустрічаються в нормах ЦПК України, причому на всіх стадіях цивільного процесу [4, с. 90].

Проте, крім необхідності забезпечення як захисту прав осіб, перед судом поставлено завдання і належного провадження у справі. У зв'язку з цим, головне завдання суду — організувати такий процес, у якому особам, що беруть участь у справі, були б створені всі умови для реалізації ними своїх процесуальних прав і виконання покладених на них процесуальних обов'язків [5].

Так, ч. 2 ст. 160 ЦПК України передбачає, що на головуючого покладений обов'язок керувати ходом судового засідання. Роль суду в такому випадку відводиться в необхідності здійснювати керівництво судовим процесом. І саме з цього питання нормами ЦПК України часто надається можливість застосування дискреційних повноважень. Сфера реалізації дискреційних повноважень охоплює ті правовідносини, що обмежуються рамками допустимості діяти за своїм вибором. Так, згідно зі ст. 177 ЦПК України суд, встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовують-

ся. У цій ситуації суд не може ухилитися від обов'язку прийняти ухвалу, в якій вказати порядок дослідження доказів. Проте конкретну послідовність дослідження доказів суд має право визначити самостійно, з огляду на характер предмета спору. Тут вибір суду стосується лише черговості та порядку дослідження доказів, а не на самого встановлення порядку.

Кожен із учасників цивільного процесу наділений певним правовим статусом. Суд здійснює конкретні процесуальні дії на конкретній стадії процесу. При цьому суд може здійснити як усі керівні дії, передбачені для тієї чи іншої стадії процесу, так і лише деякі з них [6, с. 283]. Досягнення оптимальної організації судового розгляду можна визначити як завдання дискреційних повноважень у цивільному процесі.

Прикладом може бути й передбачена ст. 180 ЦПК України можливість суду з'ясовувати суть відповіді свідка на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання свідку, знімати питання, поставлені свідку, одночасно допитати свідків. Аналогічно це стосується відповідей експерта та спеціаліста на поставлені питання, при цьому суд може з'ясовувати суть відповіді експерта (спеціаліста) на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту (спеціалісту) (ст.ст. 189, 190 ЦПК України). У зв'язку з додатковими поясненнями особи, яка бере участь у справі, суд може ставити питання іншим учасникам цивільного процесу (ст. 192 ЦПК України). Наділення суду в зазначених випадках можливістю вчиняти процесуальні дії дискреційно сприяє справедливому, неупередженому та своєчасному розгляду цивільних справ.

У разі витребування суд може також уповноважити заінтересовану особу, яка бере участь у справі, одержати доказ для представлення його суду (ст. 137 ЦПК України). У цьому випадку суть дискреційних повноважень суду полягатиме у визначенні доцільності одержання доказу особою, яка бере участь у справі.

Головне для суду — організувати такий процес, у якому особам, які беруть участь у справі, були б створені всі умови для здійснення ними своїх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків: на пред'явлення позовної заяви, надання своїх заперечень на позов, пред'явлення зустрічного позову, заяви та вирішення клопотань, обґрунтування своєї позиції у справі в цілому, так і по окремих питаннях, що виникають у процесі розгляду справи, надання доказів, участь у їхньому дослідженні та інші [5, с. 221].

Завданнями дискреційних повноважень у вказаних випадках є досягнення оптимальної організації судового розгляду справи й оцінка доцільності проведення процесуальних дій, підвищення ефективності діяльності суду з метою забезпечення захисту прав і свобод людини й громадянина.

Водночас із аналізу норм цивільного процесуального права не завжди можна зробити висновок, яку конкретну мету переслідує законодавець, наділяючи суд тими чи іншими дискреційними повно-

важеннями. У зв'язку з цим, приходимо до висновку: мета реалізації дискреційних повноважень судом є тотожною меті цивільного судочинства, а саме — для захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Дискреційні повноваження суду відіграють важливу роль для досягнення мети цивільного судочинства.

Так, відповідно до ст. 151 ЦПК України суд може вжити заходи забезпечення позову. Забезпечення судом позову слід віднести до його дискреційних повноважень, зважаючи на те, що невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду, що безпосередньо впливає на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

У судовій практиці суду також вказують на те, що забезпечення позову є дискреційним повноваженням суду. Так, в ухвалі Апеляційного суду Львівської області від 27 жовтня 2015 р. суд вказує на те, що заходи забезпечення позову здійснюються в рамках дискреційних повноважень суду і на основі принципів змагальності та процесуального рівноправ'я сторін [7].

Аналіз норм цивільного процесуального права дозволяє виділити повноваження суду, яким кореспондують права учасників цивільного процесу. Так, ст. 73 ЦПК України передбачає, що суд поновлює або продовжує строк, встановлений відповідно законом або судом, за клопотанням сторони або іншої особи в разі його пропущення з поважних причин. Отже, праву осіб, які беруть участь у справі, на поновлення строку, пропущеного з поважних причин, кореспондується повноваження суду щодо поновлення такого строку. Щоб здійснити своє право на подання клопотання про поновлення строку, особи, які беруть участь у справі, повинні надати суду докази поважності причин пропуску такого строку, що виступатиме умовою реалізації судом свого дискреційного повноваження.

З іншої сторони, здійснення суб'єктивного права особами, які беруть участь у справі, стимулюється певним інтересом суб'єкта правовідносин. Певний інтерес у здійсненні свого права особа, яка бере участь у справі, може втілити у відповідній заяві чи клопотанні. Тому, на нашу думку, для реалізації судом дискреційних повноважень переважно вимагається вчинення ініціативних дій особами, які беруть участь у справі, подання клопотання, заяви. Хоча при вчиненні низки процесуальних дій судом ініціатива осіб, які беруть участь у справі, є необов'язковою.

Так, відповідно до ст. 175 ЦПК України суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. У такому випадку суд може здійснити дискреційне повноваження щодо визнання мирової угоди тільки в разі клопотання сторін.

Також можна виділити повноваження суду, які не пов'язані з правами осіб, які беруть участь у справі. Так, ст. 64 ЦПК України передбачено, що письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд за клопотанням осіб, які

беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу. Встановлення необхідності подання оригіналу документа вирішується судом. І в цій ситуації повноваженню суду вимагати подання оригіналу документа, кореспондуватиме обов'язок осіб, які беруть участь у справі, надати такий документ. Умов щодо вчинення цієї процесуальної дії не передбачено. Відповідно суд вирішуватиме питання подання оригіналу документа самостійно.

При вчиненні окремих процесуальних дій дискреційно ініціатива осіб, які беруть участь у справі, не вимагається. Так, ст. 190 ЦПК України передбачено, що під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) спеціалістів. Чи залучати спеціалістів у кожному випадку — вирішуватиметься судом з використанням розсуду залежно від конкретних обставин справи.

У певних випадках суди помилково відносять вчинення певної процесуальної дії до дискреційних повноважень суду.

Біляївським районним судом Одеської області розглядалася справа про розподіл спадкового майна в натурі, припинення права власності на частку в майні, визнання права власності. Ухвалою суду від 06.11.2014 р. задоволено клопотання представника позивачів за первісним позовом про прийняття грошових коштів на депозитний рахунок суду. З вказаною ухвалою не погодилася відповідач та подала апеляційну скаргу, в якій просила скасувати вказану ухвалу.

Предметом судового розгляду в суді першої інстанції були вимоги сторін щодо припинення належних їх часток у спірному будинку. Згідно з ч. 2 ст. 365 ЦК України суд постановляє рішення про припинення права особи на частку у спільному майні за умови попереднього внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду. Таким чином, ЦК України встановлює умови припинення, наявність яких дозволяє припинити цю частку (ч. 1 ст. 365) та прийняти рішення з цього приводу (ч. 2 ст. 365). ЦПК України окремо не регламентує процедуру вирішення питання про внесення на депозит суду грошових коштів, а також обов'язковість прийняття з цього приводу ухвали, тобто прийняття таких ухвал є лише заходом ідентифікації грошових коштів на депозиті суду, тобто ухвала має технічний характер.

Вирішуючи питання про можливість апеляційного оскарження такої ухвали, Колегія суддів враховує, що принцип визначеності в рішеннях Конституційного Суду України може бути застосований до ухвал прийняття, які належать до дискреційних повноважень суду та щодо яких відсутня заборона на їх оскарження. Проте внесення грошових коштів на депозит суду є правом сторони, яке не може бути обмежено при наявності відповідного предмета спору. Тобто вимоги про скасування ухвали суду першої інстанції про задоволення клопотання про прийняття грошових коштів на депозитний рахунок суду не можуть бути розглянуті апеляційною інстанцією окремо від рішення суду. Виходячи з сенсу роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, наданою в п. 8 Постанови «Про судову практику розгляду цивільних

справ в апеляційному порядку» № 12 від 24 жовтня 2008 р. та аналогії процесу (ст. 8 ЦПК України), колегія суддів закриває апеляційне провадження по цій апеляційній скарзі. На підставі цього апеляційне провадження було закрито [8].

Не йдеться про дискреційні повноваження та розсуд суду при вирішенні клопотання позивача про залишення позову без розгляду, як це мало місце в ухвалі Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 20 червня 2016 р. у справі про виключення відомостей про батьківство з актового запису про народження [9].

Вирішення клопотання позивача про збільшення обсягу позовних вимог позивача не може вважатися прикладом реалізації дискреційних повноважень, оскільки при наявності розсуду як елементу правозастосовчої діяльності відсутній вибір для суду. Так, до Ленінського районного суду м. Миколаєва було подано позов виконавчого комітету Миколаївської міської ради про визнання особи такою, що втратила право на користування житлом. Під час розгляду справи представником позивача була подана заява про збільшення, а саме про визнання малолітньої доньки відповідачки також такою, що втратила право користування спірним житловим приміщенням, як таку, що має похідне право користування від матері, та одночасно заявлено клопотання про залучення дитини співвідповідачем. При цьому представник відповідачки просив вирішити клопотання на розсуд суду. Суд, визнаючи, що зміст заяви про збільшення позовних вимог та клопотання про залучення дитиною співвідповідачем відповідає характеру спірних правовідносин і повинен розглядатися з первісними вимогами, прийняти заяву позивача про збільшення позовних вимог до розгляду, залучивши малолітню доньку відповідачки співвідповідачем у справі [10].

Отже, варто зазначити те, що стосовно суду варто говорити про можливість вибору, а не про надання певної свободи, проте такий вибір повинен мати межі, які є гарантією здійснення правосуддя, захисту прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у справі. З цього випливає, що свобода вибору має відносний характер. І, нарешті, саме встановлення вибору, а також способи його обмеження безпосередньо впливають з правових норм.

Так, у ході розгляду Київським районним судом м. Харкова справи про визнання договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів недійсним представником позивача було заявлено клопотання про заміну неналежного відповідача. При цьому представник відповідача та третьої особи, а також інша третя особа поклалися на *розсуд суду* (курсив авт. — М. Г.). Суд при розгляді цього клопотання не може керуватися розсудом як способом реалізації дискреційних повноважень, а виходячи зі ст. 33 ЦПК України, замінює первісного відповідача належним відповідачем, якщо позов пред'явлено не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, не припиняючи розгляду справи, що й

було зроблено, хоча у відповідній ухвалі вказано нібито про владне рішення суду щодо необхідності замінити відповідача [11].

Відтак можливість вибору при реалізації дискреційних повноважень може полягати у виборі між варіантами поведінки — діяти чи не діяти, або між варіантами її змісту, повністю чи частково визначеними судом, — яким чином діяти.

Так, відповідно до ст. 151 ЦПК України суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, може вжити заходи забезпечення позову. При вирішенні питання про забезпечення позову варіанти поведінки суду полягатимуть у визначенні забезпечити позов чи ні. У ст. 153 ЦПК України встановлено, що залежно від обставин справи суд може забезпечити позов повністю або частково. Отже, якщо в першому випадку варіативність поведінки суду полягала у визначенні, чи реалізовувати надане йому дискреційне повноваження, то в другому випадку суд визначає зміст можливих варіантів, також з використанням вибору із декількох варіантів.

Невід'ємним структурним елементом судового рішення є його мотивувальна частина. Вона завжди є і сутнісною характеристикою його змісту, пов'язуючи правові висновки суду з встановленими в судовому розгляді юридичними фактами, і послідовно відбиває процес формування переконання суду.

Вчинення процесуальної дії дискреційно повинно бути вмотивовано (бути окремою вимогою у відповідному процесуальному акті, впливати із конкретної цивільної справи, відповідати стадії розгляду справи та відповідній процесуальній ситуації). Вказівка на мотиви при реалізації дискреційних повноважень є важливим елементом недопущення зловживанню наданими повноваження та зведення до мінімуму суб'єктивної складової.

ЦПК України передбачає, що в мотивувальній частині зазначаються мотиви, з яких суд дійшов висновків (тобто висновок суду про обґрунтованість чи необґрунтованість заявленого клопотання), і закон, яким керувався суд, постановляючи ухвалу (тобто посилення на конкретну правову норму).

Вмотивованість як вимога, що пред'являється до судового рішення, означає обов'язковість наявності в ньому вичерпно аргументованих висновків суду. У необхідних випадках у рішенні також повинно міститися обґрунтування вибору кожної із застосованих судом норм права та їх тлумачення.

Належне обґрунтування вчинення певної процесуальної дії вказує на те, що дискреційні повноваження не є безконтрольними. Мотиви, які спонукали суд при вчиненні процесуальної дії, сприяють можливості осіб, які беруть участь у справі, контролювати законність таких повноважень суду.

У ст. 82 ЦПК України передбачена можливість з урахуванням майнового стану сторони відстрочення або розстрочення сплати судового збору на визначений строк. Щоб здійснити відповідне повноваження, суд повинен не тільки констатувати необхідність врахування

майнового стану особи, але й встановити, який повинен бути майновий стан особи, щоб це було підставою для вчинення відповідної процесуальної дії. Однак логічно, що питання про відстрочення або розстрочення витрат постає в разі, коли майновий стан особи є таким, що утруднює виконання цього обов'язку в повному обсязі. А отже, суд повинен, враховуючи незадовільний майновий стан сторони мотивувати прийняте ним рішення з вказівкою на те, які обставини враховані для визначення майнового стану особи незадовільним.

З аналізу відносно визначених норм можна зробити висновок про те, що не в усіх випадках вчинення процесуальної дії на розсуд суду є можливим закріплювати мотиви, якими керувався суд у письмовій формі. Так, відповідно до ст. 140 ЦПК України у разі необхідності, в тому числі за клопотанням особи, яка бере участь у справі, для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеозапис. У такій ситуації мотивувати вибір суду текстуально не є можливим. Суд залежно від обставин справи вирішує питання про залучення вказаних осіб для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням.

Так, до таких процесуальних дій можна віднести залучення до участі у цивільному процесі спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (ч. 2 ст. 54 ЦПК України); вимогу подання оригіналу письмового доказу, якщо подано його копію (ст. 64 ЦПК України). У цих випадках слід говорити, що мотивація вчинення конкретних процесуальних дій визначається виходячи з обставин справи та ходу її розгляду, враховуючи доцільність та раціональність процесуальної форми та процесуальних дій суду. Вчинення конкретних процесуальних дій може бути предметом оскарження (чи як окремого процесуального документа чи разом із завершальним судовим рішенням). Якщо внаслідок вчинення або невчинення тих чи інших процесуальних дій сталося порушення прав учасників цивільного процесу, ухвалене незаконне та/або необґрунтоване рішення, то суди вищих інстанцій вимушені на це реагувати відповідно до норм цивільного процесуального права та своїх повноважень, а це відкидає тезу про абсолютну свободу суду чи вільну реалізацію дискреційних повноважень на власний розсуд.

Здійснення судом наданих йому дискреційних повноважень завжди вимагає мотивувати зроблений вибір.

Вмотивованість судового рішення є однією з важливих процесуальних гарантій досягнення завдань цивільного судочинства, також є процесуальним засобом вираження судом свого переконання у правильності вчинення певної процесуальної дії.

Тісно пов'язаною із вмотивованістю реалізації дискреційних повноважень судом є необхідність закріплення мотивів вчинення певної процесуальної дії в процесуальних актах. Вчинення кожної процесуальної дії повинно бути об'єктивовано. Це пов'язано з тим, щоб особи, які беруть участь у такому випадку, матимуть можливість оскар-

жити конкретну процесуальну дію, здійснену в межах дискреційних повноважень суду.

Важливим питанням при розгляді питань щодо ознак дискреційних повноважень є питання щодо віднесення до дискреційних повноважень суду всіх процесуальних дій у разі закріплення у ЦПК України можливості їх вчинення через використання відносно визначених норм права. У науці цивільного процесуального права виділяють такий вид повноважень суду, як функціональні, тобто ті, що пов'язані з вирішальними діями суду щодо керівництва цивільним процесом у межах існуючих судових проваджень як структурних компонентів судочинства [12, с. 5].

Можна виділити такі ознаки дискреційних повноважень суду:

- 1) реалізація дискреційних повноважень передбачена нормами цивільного процесуального права;
- 2) конкретна процесуальна дія вчиняється із застосуванням розсуду;
- 3) можливість вибору варіанта здійснення процесуальної дії повинна бути мотивована;
- 4) повинні бути об'єктивовані у визначеній законом процесуальній формі.

Дискреційні повноваження — це передбачені нормами цивільного процесуального права повноважень щодо вчинення процесуальних дій з використанням розсуду на основі внутрішнього переконання з обов'язковою вказівкою на мотиви, об'єктивовані у визначеній законом формі.

На підставі аналізу змісту чинного цивільного процесуального законодавства через призму виділених ознак виявлено обсяг дискреційних повноважень суду першої інстанції щодо розгляду цивільних справ, які визначено таким чином:

1) суд (суддя) **може** (ч. 3 ст. 19, ч. 2 ст. 29, ч. 2 ст. 39, ч. 4 ст. 43, ч. 2 ст. 54, ч. 1 ст. 82, ч. 3 ст. 82, ч. 1 ст. 93, ч. 1 ст. 94, ч. 8 ст. 130, ч. 2 ст. 133, ч. 3 ст. 133, ч. 3 ст. 137, ч. 3 ст. 140, ч. 2 ст. 141, ч. 4 ст. 144, ч. 1 ст. 146, ч. 1 ст. 150, ч. 2 ст. 150, ч. 1 ст. 151, ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 153, ч. 4 ст. 153, ч. 6 ст. 153, ч. 1 ст. 154, ч. 3 ст. 154, ч. 6 ст. 154, ч. 2 ст. 157, ч. 1 ст. 158¹, ч. 3 ст. 159, ч. 2 ст. 169, ч. 5 ст. 175, ч. 3 ст. 176, ч. 10 ст. 180, ч. 12 ст. 180, ч. 4 ст. 182, ч. 3 ст. 188, ч. 4 ст. 188, ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 191, ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 192, ч. 7 ст. 193, ч. 1 ст. 202, ч. 4 ст. 209, ч. 1 ст. 211, ст. 217, ч. 1 ст. 219, ч. 1 ст. 220 ЦПК України);

2) суд (суддя) **має право** (ч. 2 ст. 64, ч. 1 ст. 126, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч. 8 ст. 180, ч. 9 ст. 180, ч. 3 ст. 189, ч. 3 ст. 190, ч. 7 ст. 191, ч. 2 ст. 214 ЦПК України);

3) інші способи визначення повноваження суду як власного: на **розсуд** суду (ч. 1 ст. 182 ЦПК України); повне або часткове відтворення здійснюється ... або **за ініціативою суду** (ч. 3 ст. 197 ЦПК України); провадження у справі відновлюється ... або **з ініціативи суду** (ч. 1 ст. 204 ЦПК України);

4) визначення конкретних дій, вчинення яких для суду не є прямо обов'язковими: суд замінює або залучає (ч. 1 ст. 33 ЦПК України); вирішується судом (ч. 5 ст. 36 ЦПК України); суд визнає (ч. 3 ст. 45, ч. 2 ст. 80, ч. 3 ст. 143, ч. 5 ст. 182 ЦПК України); встановлюється судом (ст. 67, ч. 1 ст. 177 ЦПК України); суд поновлює або продовжує (ч. 1 ст. 73 ЦПК України); судом приймається (ч. 2 ст. 123 ЦПК України); попереднє судове засідання **не є обов'язковим** (ч. 7 ст. 130 ЦПК України); докази, подані з порушенням вимог, не приймаються, якщо сторона не доведе, що докази подано несвоєчасно з поважних причин (ч. 2 ст. 131 ЦПК України); суд доручає (ч. 1 ст. 132 ЦПК України); суд призначає (ч. 1 ст. 143 ЦПК України); суд оголошує (ч. 2 ст. 191 ЦПК України);

5) визначення правових норм, які потребують уточнення в кожному конкретному випадку: складнощі (ч. 1 ст. 137 ЦПК України); **з дозволу** суду (ч. 2 ст. 154 ЦПК України); **розумного строку** (ч. 1 ст. 157 ЦПК України); постановляє ухвалу про **продовження** судового розгляду або про **відкладення** розгляду справи на певний строк (ст. 170 ЦПК України); тільки **у виняткових випадках** свідки не допитуються (ч. 4 ст. 191 ЦПК України); якщо **виникає потреба**, суд постановляє (ч. 2 ст. 195 ЦПК України).

Наділення суду дискреційними повноваженнями сприяє забезпеченню здійснення правосуддя. Вони є важливим і необхідним елементом судової діяльності. З метою кращого розуміння цього правового явища в цивільному процесі важливим є дослідження обсягу таких повноважень суду та їх особливостей. Це дозволить виділити суттєві особливості, переваги застосування, а також розробити практичні рекомендації щодо нормативного закріплення дискреційних повноважень у цивільному процесі.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
2. *Сеньків О. І.* Судовий розсуд в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2012. 200 арк.
3. *Дегтярев С. А.* Реализация судебной власти в гражданском судопроизводстве: теоретико-правовые проблемы. М. : Волтерс клаувер, 2007. 376 с.
4. *Стёпин А. Б.* Судебное усмотрение в частном праве (вопросы теории и практики) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Волгоград, 2002. 211 л.
5. *Луспеник Д. Д.* Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці. Х. : Харків юридичний, 2005. 432 с.
6. *Короєд С. О.* Судове керівництво: принцип чи функція цивільного судочинства? // Держава і право. Вип. 56. К., 2012. С. 280–284.
7. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 27.10.2015 р. у справі № 438/1120/14 про забезпечення позову / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://goo.gl/Hbe39S>.

8. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 05.05.2015 р. у справі № 22-ц/785/2395/15 за позовом Особа_3, Особа_4 до Особа_2 про припинення права власності на частку у майні, визнання права власності та за зустрічним позовом Особа_2 до Особа_3, Особа_4 про розподіл спадкового майна в натурі, припинення права власності на частку у майні, визнання права власності / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://goo.gl/DWEyJX>.
9. Ухвала Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 20.06.2016 р. у справі № 357/550/16-ц за позовом Особа_1 до Особа_2 про виключення відомостей про батьківство з актового запису про народження / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://goo.gl/hZGQsh>.
10. Ухвала Ленінського районного суду м. Миколаєва від 01.06.2016 р. у справі № 2/489/676/16 за позовом виконавчого комітету Миколаївської міської ради до Особа_1 про визнання такою, що втратила право на користування житлом / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://goo.gl/FJEqVa>.
11. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 08.02.2016 р. у справі № 631/245/15-ц за позовом Приватного акціонерного товариства «Українська транспортна страхова компанія» до Особа_1 про визнання договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів недійсним / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://goo.gl/iDhcdm>.
12. Гусаров К. В. Проблеми цивільної процесуальної правосуб'єктності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2000. 19 с.

Рекомендовано до друку 10.06.2017

Гариевская М. Б. К вопросу объема дискреционных полномочий суда в гражданском процессе

Рассмотрена правовая природа дискреционных полномочий суда при рассмотрении гражданских дел в суде первой инстанции. Определено, что задачами дискреционных полномочий является достижение оптимальной организации судебного рассмотрения дела и оценка целесообразности проведения процессуальных действий, повышения эффективности деятельности суда с целью обеспечения защиты прав и свобод человека и гражданина. Проанализированы нормы Гражданского процессуального кодекса Украины и определено, что при наделении дискреционными полномочиями законодателем используются различные языковые конструкции, такие как «суд может», «суд имеет право», «признается судом». Обосновано, что для реализации судом дискреционных полномочий преимущественно требуется совершение инициативных действий лицами, участвующими в деле. Из анализа относительно определенных норм можно сделать вывод о том, что не во всех случаях совершения процессуального действия по усмотрению суда возможно закреплять мотивы, которыми руководствовался суд в письменной форме. Рассмотрены признаки дискреционных полномочий суда, которыми следует считать определение нормами гражданского процессуального права, совершение конкретной процессуального действия с применением своего усмотрения, мотивированность выбора варианта процессуального поведения суда, объективированность дискреционного полномочия в определенной

законом форме. Проанализирована судебная практика по вопросам реализации дискреционных полномочий суда при совершении конкретных процессуальных действий. Сделан вывод, что в определенных случаях суды ошибочно относят совершения определенного процессуального действия к дискреционным полномочиям суда. Выделен объем дискреционных полномочий суда при рассмотрении гражданских дел в суде первой инстанции в соответствии с действующим гражданским процессуальным законодательством по признакам языкового выражения в норме гражданского процессуального права, оснований, условий и инициативы реализации дискреционных полномочий.

Ключевые слова: суд, дискреционные полномочия, гражданские дела, лица, участвующие в деле.

Nariievskia, M. B. To the Question of Scope of Discretionary Powers of the Court in Civil Proceedings

The legal nature of the discretionary powers of the courts in civil cases in the court of first instance has been examined. It was determined that the objectives of the discretionary powers is to achieve optimal organization of trial and assessment of the appropriateness of proceedings, improving the efficiency of the court's activities to ensure the protection of the rights and freedoms of man and citizen. The norms of the Civil Procedure Code of Ukraine were analyzed and it was determined that by vesting discretionary powers the legislator used different language constructions such as «the court can», «court has right», «recognized by the court». It is proved that for the implementation of the court's discretionary powers primarily requires the commission of initiative actions by persons involved in the case. From the analysis in relation to certain norms can be concluded that not in all cases, the procedural act at the discretion of the court it is possible to consolidate the motives of the court in writing. The features are examined of the discretionary powers of the court, which should consider: the definition of norms of civil procedural law; the completion of the legal proceedings with the exercise of its own discretion; motivation selection procedure, the conduct of the court; objectiveness of discretion power in statutory form. The article analyses the judicial practice on the implementation of the discretionary powers of the court when performing concrete procedural actions. It is concluded that in certain cases, the courts mistakenly attribute the commission of certain procedural actions to the discretionary powers of the court. The amount of the discretionary powers of the courts in civil cases in the court of first instance has been allocated in accordance with the civil procedural legislation on the grounds of linguistic expression in normal civil procedural law, grounds, conditions, and initiative of discretionary powers realization.

Keywords: court, the discretionary powers of the civil case, the person involved in the case.

